

שם הגדולים השלם

חלק שני — מערכת ספרים

להגאון המפורסם נר המערבי, ליש ולביא, חכם עדיף מנביא

מרן חיים יוסף דוד אזולאי זצ"ל

עם הגהות יקרות, פעם בא בארוכה בהגה' „שארית ציון“
פעם בא בקצרה בהגה' „מנחם ציון“, וגם שמות הספרים
מגדולי עיר קראקא בקונטרס „פליטת סופרים“ אשר לא
נזכרו ב„שם הגדולים“, והוא כעת מפתח לתולדות
חכמי ישראל וספריהם

מאת מנחם מאנדל ברי"ף קרענגיל ז"ל מקראקא

וקונטרס הערות בדברי ימי גדולי וחכמי ישראל וספריהם

מהגה"ג מוהר"ר צדוק הכהן זצ"ל מלובלין

נדפס מחדש עם הוספות רבות והגהות יקרות

אשל הגדולים

מאת הרב הגאון המפורסם בנש"ק

מוהר"ר אלעזר ליפא גרמנהויז שליט"א

אב"ד מיקילויוב-פרוכניק, וכעת בכרוקלין

וגם הוספנו הגהות על „שם הגדולים“ וגם על חלק שני מערכת ספרים

מכת"י החכם מרדכי שמואל גיראנדי ס"ט מפדבא

דעת - אתר לימודי יהדות ורוח

www.daat.ac.il

קומה לך רעיתי לפיך

אמר עם הספר *

מפרו! מי מלל לי כי עוד גאולה לך, לצאת על פני חיצות, אחרי כי שכבת בחביון סתר זה כסמך, כמעט לא האמנתי לתקותי, כי אשתעשע כך קבל עם, ואך תמונה תשכבי בסתר אהלי סלה:

הה! הלא גם ליושבי בית הספר יש קץ בי יקרא דרור להם. ולך אין קורא דרור לראות השמש בהלן, ואך במסתרים בכיתי במר נפשי כי כל עמלי לריק ויגיעי לכהלה, אולם זה היום אשר צפה צפיתי, כי יבקע כשחר אורך עתה הנה זה בא, שמחי ועלוי יונתי תמתי התגערי מעפרך שכחי נהי כי עוד לא תשכבי באפל ושאיה, שישי נא לרוץ אורח חיים ואל תאמרי נואש גם מרגזה ועצב כי מנתיבות תבל לא הוסרו עודנה המעשים ולא סקלו מאבני קלע וכלי בלע, בדרכך הפנשי גם כפים וסלעי מגור ואנשים כנחשים עוי פנים וחזקי מצח יקדמו פניך, כי נתתי את לבי לקורות חוברי חבר משנות דור ודור וראיתי כי סבוכתם ומציקותיהם עצמו מספר, כי יורע איש בדורנו זרע צדקה לא יקצר שכר אמת כי יחסלוהו מריבו עם, ואיש כי יטע שורק משפט לא יאגור ענביו כי תאכלם תולעת הקנאה, לכן בצאתך על פני תבל, עתה תסמר בשרי מפחד, ומראש אראה את גורלך, כי תהי למרמס לך וכסיל, על ימינך ציים יקומו שונאי חכמה ובזוי מוסר, על שמאלך יגורו ולעגו גם כהו יכוון, ישאו עליך דבה ינאצו את שמך הן גם ערות גדולי הדור כעלי הסכמות, דומה בעיניהם כבדיר חלמות, גם המבקרים יעלו עליך יעשו כך שפטים ובתקוף בחרבותם, וכאשר קרה לאחיך הבכור הוא ח"א כשיצא לאור, אפס אל תחת ואל תערוץ מפני אויב ומתנקם ואך כמח בה' בכל עת, שיתי עיניך ולכך לחוקקי ישראל דורשי התורה והחכמה, היראים אשר בעם, כי המה יחמלו עליך ובשמחה וגיל תבוא בהיכלם, ואם בעיניהם תשא חן וחסד והי' זה שכרי, כי אם גם אדם אחר מאלף ימצא כך ענג ונעם אז די לך:

ועתה! עורי עורי שומי מקצה הארץ ועד קצהו, ואני תפלה בערך למרום שומע תפלה כי יריק עליך ברכות שמי מעל ישפיע חן ונעם לחיך קוראיך, ואו ישמח לבי גם אני, אנה ה'! המה אונך לרנתי לפיך:

פתת השער

הספר הזה נקרא „שם הגדולים“ ע"ש שאחז"ל ע"פ ועשיתי לך שם כשם הגדולים אשר בארץ זה שאומרים מן דוד, ואעשך לגוי גדול זהו שאומרים אלקי אברהם ואברהם זהו שאומרים אלקי יצחק ואגדלה שמך זהו שאומרים אלקי יעקב, יכול יהא חותמין ככולן ת"ל והיה ברכה כך חותמין ולא ככולן ע"ש (פסחים קי"ז), וא"ל עפ"ם ששמעתי מכאדמו"ר הרה"ג מוהרי"ם מגור זצ"ל לפרש מחז"ל בכ"ר כשברא הב"ה את העולם נעשו מה"ש כתות כתות הה"ד חסד ואמת נפגשו צדק ושלים נשקו צדק אמר יברא משום הצדקה ושלים אמר אל יברא דכולא קממא חסד אמר יברא משום חסדים אמת אמר אל יברא דכולא שקרא, והשליך אמת ארצה וברא עלמא, וכמש"ה אמת מארץ תצמח ע"ש, מדקדקין העולם מדוע השליך אמת ארצה דוקא ולא השליך השלום ארצה ואז ה"ל נ"כ רובא ות"י הוא ז"ל דאם ה"י האמת שולמת על הארץ אוי ל"ה יוכל להתקים גם החסד

החסר צדק ושלוש משום דאינם בשלימות בהאי עלמא כדבעי משא"כ כשהשליך אמת ארצה ודפח"ה, וידוע דאברהם הוא מרת החסד ויצחק פחד ויעקב מרת האמת וזהו יכול יהא חותמין ככולן היינו כאחרית הימים בסוף יומיאי יהי' הנאוהה מצד הרין והאמת אמתו וזה לא יוכל להיות בהאי עלמא וע"כ אמר לו והי' ברכה בך חותמין מצד החסד לכד ואף שא יהי' כ"כ בשלימות מצד האמת והרין אכן כבר הגיע העת לקבץ נדחי ישראל, ולשמוע צעקת עמך אשר זה כמה מתחנן ושואל, ראיה טוב"ך בכו"א נוא"ל לפ"ק:

פתיח שני

גדולים מעשה צדיקים כי יוספר לזרות הכאים לעורר לבכם לאמר זה הדרך הלך הצדיק פלוני לכו אחריו וזכות הרבים תלוי בהקדושים אשר בארץ המה באופן שהי' זכר צדיק לברכה להמוכרים אותו ולהצדיק בעולם העליון, כי ינתן לו מהלכים בין צנאי מרום העומדים, ע"י החיים אשר בעוה"ו, המזכירים בשכחו ולומדים ממעשיו לעשות כמוהו ולהלך בדרכיו, וזה תכנית הברכה אשר ברך ה' את דוד עבדו ועשית לך שם כשם הגדולים אשר בארץ המה, והוא אשר חכמים הגידו כתר שם טוב עולה על נביהם, ואמרו אשרי מי שגדל בשם טוב כי טוב שם משמן טוב שהכל מתבשמין בו בשמו המוב ההולך למרחוק, נמצא צדיק זה בא לבית מלונו ומצודתו פרוסה על כל החיים, לוקח נפשות חכם בשמו המוב אשר השאיר אחריו שם עולם אשר לא יכרת וזה פרי צדיק עץ **החיים** יבנים רבים לישראל מעת אשר הופיע על פני תכל כעצם השמים לטוהר ספרי שם הגדולים חכום ויסדם התייר הגדול חסידא קרישא הנאון מרן חיד"א ז"ל קבץ ורביץ ועשה ציון לנפשות גדולי ישראל וספריהם מעשה תקפס גבורתם וצדקתם תולדות ימי קדם לרעת מה עשו חכמי ישראל עד היום לזכות בה את החיים ואת המתים וזהו החסד של אמת וכאן מתים יורשים את החיים שגם להם לתועלת, כי מרוח קדשם לרור אחרון נאצלת, וכמה גדולים אשר לא זכו להפיץ מעינותם חוצה להקים שם בישראל וגם לא זכו לבנות בנים או בנות, וגם אותם אשר שמו אותהם אזהות לפי רוב השנים תמעיט ידיעת שמותם וספריהם, וברכות הימים הכל נשכח ואיש המגלה עפר מעיניהם ויזכרם בזכרון טוב הוא המחיה אותם מערימת עפרותם, ואם לא זכינו לראותם, ספריהם המה שמותם, וכן נזכה לחיות אחים, עת יתעוררו משנתם, להגיה מאפלותם, נשמתם הצעורה בצעור **החיים** את הכל עשה יפה בעמ"ו עט סופר מהיר, ואסף איש טהור, בסדר ומצטר נכון סדר זמניהם זה אחר זה זמן זמנם למשפחת בית אבותם, מחצבת הולדותם, למקומותם כמושבותם, זמן היותם, מקום החנותם, שנות נועתם, תכונתם ומהותם, לפי ערכם ומדרגתם, מוריהם הוריהם ומגליהם, צאצאי מעיהם ותלמידיהם, חבריהם וידיעותיהם, נזכרים ונעשים הלא בספרתם, ספיר גורתם, ותהי שריד לאחריתם, ואת הקורות אותם, וכמעט שבו הנפשות הטמונות באוצר זה מאות בשנים בצעור החיים, לגור עוד בארצות החיים, ותמיד יזכרו שמותם בשמיעותם, והמה זכאין באמירתם הנקובים בשמותם ואף אשר המה בכתובים ובאוצר שכיות החמדה הכה טמונים, ובחדרי חדרים צפונים, מגדולי הראשונים, יקרים מפז ומפנינים, הקיץ הנרדמים ומעורר ישנים לאור באור **החיים** ואם כל ספרי הנאון חיד"א ז"ל יקרים המה מאוד בכך חלקי התורה אמנם ספריי אלה רבה למעלה ראש וגדלה מעלתם מהנוגע לתולדות ישראל חכמיהם וספריהם ויתרון הכשר לו על כל דורשי קדמוניות שלפניו בסדרו וסגנונו וכבר יצא להם שם תפארת בין חוקרי ישרון, בישראל וגם בעמים כאשר הארכתי בזה מכבר (בקונטרס תו חיים הוא תולדות חיד"א) וזהו שעמדה לו על שהי' שליחא דרחמנא עבר אפסי ארץ יום רחוקים ובכל מדרך כף רגל התודע אל גדולי הדור וחכמיו, עיניו ראו ולא זר ספרים רבים נדפסים חדשים וגם ישנים וכן הרכה כתבי יד ישנים ועתיקים השפונים והטמונים באוצרות הספרים ביבליאטעקין

(ביבליאומיקין) אשר כחצרות המלכים ה' פתוחים לפניו אשר לא זכה בהם אדם מעולם, ומדי נתן מעינו בה ידע להוציא פנינים יקרים ממעמקיהם וכן ספורים נעימים מהנוגע לתולדות ישראל וספרותו ולאסוף אותם הביתה, בית ועד לחכמים, ואך אחר שבררם ולבנם והעמיד הדברים על האמת על בסיס נכון וקיים, ביום ההוא יצא מים

אך לרוב טרדות בעבודת הקודש שהי' שליחא דרחמנא ולמרבית ספריו שחבר בכל מקצעותו שבתורה לא כוון מלאכתו בבת אחת לסדר איתו כהלכתו ככל משפטו וחקתו בפעם אחת, ואך בחלקי'ת ישית לבו ולסדרים הצאנה פסקי פסקי ס' שם הגדולים בג' מהדורות וס' ועד לחכמים בב' מהדורות וזולת התיקונים והשטמות הרבות אשר עלו ובאו בספריו הרבים כי בכל עת שבקר איצרות ספרים נגלה לפניו בכ"פ תעלומות חכמה והמון נסתרות שלא ידע מהם בקדמתו, גלל כן אין לא דמות גוף אחד (ולא נכרא יחיד) ואך דו פרצופין נבראו בראשיתו, וכבר חכם „בן יעקב“ בא מוויילנא (בהמ"ס אוצר הספרים) ונתן אז לבו לקרב אל המלאכה לערכו ולסדרו בסדר חדש ומועיל לקרב עצם אל עצמו והי' לבשר אחד ומכל האברים נעשה אבן אחת מכל המדורות הגיל והמפורים בכל ספריו ושמיטת כתבי"ם וכל הכתובים בספרי

ואף כי דבר גדול עשה בעמיו ותשועות חן חן לו על הדבר הזה עכ"ו עוד מנרעות נתן לבית פעמים אין מספר כי נשטטו על ידו כמה וכמה דברים יקרים ולפעמים גם כחצי דף ומסתפק א"ע כמה שסיים בחיבת וכו' וכן לא יעשה גם נשטטו ממנו כמו בהים שלמים ולא הביא זכרונם ככל ולפעמים בהיפך שהביא גדול א' ב"פ ובשינוי השם עד שיוחשב הקורא לתרי גברא ובאמת רק אחד אני יודע, וכבר שפך עליו מדורות בעל מחו"ה (שנת תרמ"ט ס' כ"ב) ומסיים שם בזה"ל ידעתי כי האמרון אלו אחרי הודיע אלקי"ם אותך את כל זאת המהחיל במצוה אומרים לו גמור, אבל שמעוני קוראים נכבדים, הנה שם בקראקא העיר רבתי עם מלאה חכמים וסופרים ידעתי כי שמה יש מי עראוי לאיתו אצמלא יותר ממני הוא הרב וכו' מהר"ם קרענגיל שלי"ט לו עשר ידות בכקורת העתים ורבות פעל ועשה במחקר הזה וכו' המכו בידיו מזה ומזה ועודרו איתו להוציא לאור מחדש את שם הגדולים לשם ולהפארת ושם הגאון חיר"א זכרו ישאר לברכה בקרב הארץ עכ"ל הכותב (הרב וכו') מוהר"א קאפל נ"י מדאמבראווי בעל הנה על הוורה) וזולת זה נתעוררתי לא פעם ושתים מאת ידידי הרב וכו' מוהר"ן משכיל לאיתן ז"ל ממינסק בעל הכספר סדר הדורות השלם כאשר יעידון דבריו במכתב עוו בח"א כי מוצאי מצא

גל כן הרהבתי בנפשי עון להוציא לאור מחדש ספרי שם הגדולים כפי שנדפס בראשונה (ליווארנא תקל"ד) וספרי וועד לחכמים (צ"ס תקמ"ו) וגם התיקונים וכל אשר נשטט וכל המסתעפים ומפורים ביתר ספריו עם הגהותיו וציונים ובשם „מנחם ציון“ מכונים ורחמתי עליהם וקרמתי עליהם עו"ר אור חדש על ציו"ן תאיר להשם המעקשים למישור ולישר הדורים, מהמון סתירות מבראשית צאתו לאור אשר נמצאו ובאו בו עד היום וכן לכל אוהבי התחקות על שרשי מחצב כל ספר ומחברו שנת חייתו ונויעתו, ושנת הרפסתו ולכל דורשי קרכוניות יפתחו למו פתחי נונה אין למו ספורות, ולישב כמה השנות מחכמי הקורות, ואשר לקמתי לקט עני לקוטי בתר לקוטי מחכמי בעלי אסופות, ובכל מסתריהם חדרתי בעין חודרת והי' למאורות ובאתי במשפט על כל נעלם בשמות הכאים סאת מחבר בר"ת ולא נפתרו עד היום אפ"י ע"י החכם בן יעקב ובעו"ה עלה בידינו לפותרם אחת לאחת ומקום הניחו לי להתגדר בו שלא יסיף זכרם מזרעם מה זרעם **בתיים** כמו כן אמרנו לעשות מלואים לס' שם הגדולים, כי רבים המה שלא הזכירם המחבר אולי מטעם הכמים עמדו או שלא בא רק בשביל דבר שנתחדש בו והשאר מונחים ויחננו בחסרות, ובפרט במקומות שהניח הגאון המחבר בצ"ע ואין אני אומר בזה אחכמה! רק מאז עד היום הרבה נודעת, אשר מהם הי' נגרעת, ובפרט אודות הגדולים אשר ארץ אשכנז ופולין הרה וילרם, שלי"ה בקי בהם

בהם ובשמותיהם כ"כ כי מעולם לא דרכו גגליו על אדמת רומיא ופולין וגליצין והעיקר אצלי להעלות שמות הגדולים אשר הגאון המחבר הביא שמות חבוריהם במערכת הספרים ול"ה שמותם במערכת הגדולים וכן אותן שהביא זכרם לטובה במערכת הגדולים ול"ה חבוריהם במערכת ספרים, ואם אמנם החכם בן יעקב כבר החחיל להתגדר במלאכה זו מתרפה במלאכתו ה' ול"ה אף עשרה למאה, וקראתי קונטרס הראשון בשם פליטת סופרים ובח"ב בשם פליטת ספרים, ואנכי ארחא אמרתי להזכיר לטובה לכבוד עיר מולדתי קראקא כו"כ"א דכולא ב' ולהביא גם חכמי משם רבני גדולי סופרי וקדושי שלא הובא זכרם בספרי הזכרונות עד היום והקטוטי להם מטע לשם, ואת יתר הפליטה הנשאר בציון בהנה"מ"ץ מיראת האריכות הבאתי בק' עמוד תעבורנה הציון ע"י מונה, וכשם שארית ציון יכונה בסוף ח"א וח"ב, וכן במערכת ספרים מערכת ס' בסדר תנאים ואמוראים, הוספתי איזה הערות יפה אף נעים, פשיט"י דספרא לקוטאי ניהו סהני, לקומי מנחם" נו"ן פנים מהור, ספ"א נהיר, ובסוף מערכת תי"ז אחר שהושב והולך הגאון חיד"א ח"י הראשונים לכל מסכתא אמרתי להועלת התלמידים להעתיק גם קונטרס "לוח המחברים" מח"י האחרונים לכל מסכתא להגאון בעל עיקרי הר"ט הלא הם כתובים על ספר בכ"ק בגליון ס' אדרת אלי' (לבעל משנ"ח) הנמצא אתו, עם קצת הנה משל, ומקצה בחוברת ק', תקון סופרים" כולל שמיטת כתבים ותיקונים לשה"ג הנה"מ"ץ וש"ץ פליטת סופרים ותולדות חיד"א כיוצא בו, וקונטרס "דקדוקי סופרים" כולל ד' תשובות מרבני הזמן הגהות יקרות הערות והשנות ע"ס, שם הגדולים השלם" ותשובותי עליהם, וחכמים עלי דברי סופרים, ומענה כל הנשאר בציון והנתור קדוש יאמר לו וכל הכתוב **לזאת** אך בצדק קראתי את שמו "שם הגדולים השלם" על כי הוא אוצר בלום, נופך ספיר ויהלום, וזכרון אחד לכלם יהי' וכלם נזכרין בוכיד"א אחת וגם תולדות הגאון חיד"א ז"ל נקרא, הו חיים" גרפס ברוש ח"א כולל את כל הקורות אותו, להודיע לבני האדם גבורתו, צדקתו וחסידותו, חבוריו וחכמתו, מיום לידתו עד יומו האחרון, ויהי בנסוע הארון, וזכות הגאון המחבר יגן עלינו, נזכה ונירש טובה וזרחה לשני ימות משיחנו ובמהרה תחזנה עינינו, בשוב ישיב ה' שבותינו, עיר ציון קרית מועדנו, ויהמה נא רחמיו על שארית ציון ועל פליטת סופרינו, ויקבץ נדחינו, בקרוב בימנו, לראות בבנין עדי עד בית קרשינו ותפארתינו, כי שם צוה ה' את הברכה

להוציא חלק אי אפשר

לפרשיותינו פ' מצורע והאוכל בבית יבנם בגדיו פרש"י למה נאמר אוכל ושובב ליתן שיעור לשובב כדי אכילת פרס ע"ש ז"ל הגאון בעל משביל לדוד (פרדו) המפרשים מקשים והא כל אכילה שנתורה משערי' בכזית והכא באכילת פרס הרב קרבן אהרן הביא ב' תירוצים בשם הגור ארי' והלבוש והקשה עליהם דחוקים מאוד ות' הוא בדרך אחר וגם זה דחוק מאוד ובא הוא ות' עוד בדרך אחר ע"ש ואמנם דבריו דחוקים יותר מכלם להמעין שם ולענ"ד ל"ז להבין כלל למה נהחבטו גדולי עולם כזה וכי כעורה הוא מה ששנה רב להדי' בריש מס' עירובין (ר') שיעורין וחציצין ומחציצין הלל"מ, שיעורין דאורייתא הוא דכת' ארץ חמה ושעורה וגי' וא"ר חנן כל הפסיק הזה לשיעורין נאמר חמה לכדתנן ה' לבוש כליו וכו' הוא ממא מיד והן מהורין עד שישהא בכדי אכילת פרס פת חמין ולא שעורין וכו' ומיסכרא שיעורין מכתב כתיבא אלא הלכא ניהו ואסמכיהו רבנן אקראי ע"ש, וכי גרע מלת אכילה לסמוך עלה רק ע"ד אסמכתא ממלת חמה וכי אכילה דוקא כזית הוא רק שאינו פחות מכזית ול"ש להקשות ע"ז כלל (וגם הגאון מהר"י ראזין שליט"א מדווינסק הוסכם עמדי):